

БЪЛГАРСКИТЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ В НАЦИОНАЛНАТА ГАЛЕРИЯ ЗА МОДЕРНО ИЗКУСТВО В РИМ

Анжела Данева

Предложеният текст е резултат от проучване, направено през 2008 г. в депата на Националната галерия за модерно изкуство в Рим. Основна цел на изследването е да представи за първи път пълна и точна информация за българските произведения, които са част от колекцията на галерията. Текстът обръща внимание на културните контакти между България и Италия от първата половина на миналия век, които и днес биха могли да бъдат актуални в контекста на европейската идея за трансгранично сътрудничество в областта на културата и изкуството.

Запазена вестникарска статия от 1931 г.¹ от личния архив на Николай Дюлгеров в Торино², озаглавена „Къщи и манастири от стара България“, запознава накратко читателя с успеха на изложбата в Рим на талантлив млад български художник – Иван Христов. В статията се обръща внимание на направените многобройни откупки, една от които за Националната галерия³. При пребиваването ми в Рим през 2008 г. потърсих каталога от тази изложба на Иван Христов и това стана повод да проуча и какви други български произведения са част от постоянната експозиция на галерията или се пазят в депата ѝ. От направената справка в инвентарните картони стана ясно, че галерията притежава работи на български автори, откупени или дарени през различни десетилетия на миналия век. Както очаквах, произведенията не бяха много, но имената на художниците – Николай Дюлгеров, Никола Петров, Никола Танев, Иван Христов, братята Асен и Илия Пейкови и на скулптора Кирил Тодоров – звучаха достатъчно уважително и дадоха основание за написване на настоящия материал.

След Освобождението на България (1878) и до 1945 г. много български художници получават професионалното си образование в италианските художествени академии – най-вече във Флорентинската, Римската и Академия „Албертина“ в Торино. Други от тях, които завършват Рисувалното училище (1896), по-късно Художествената академия (1921) в София, или получават образованието си в Германия и Франция например, специализират или гостуват със самостоятелни изложби в различни градове на Италия. Факт е, че българският художник по това време с лекота се приобщава, живее и се чувства равнопоставен в културната среда на Италия от първата половина на XX век. Като пример в това отношение можем да посочим някои български възпитаници на „Албертина“ в Торино – Георги Митов, Захари Желев, Драган Данаилов, Христо Берберов, Иван Маринов, а по-късно и Никола Маринов, Никола Ганушев или такива, които избират да останат в Италия и там да продължат творческия си и житейски път като Борис Ге-

оргиев, Николай Дюлгеров, братята Асен и Илия Пейкови. Това общуване и взаимно духовно привличане ни дава повод да търсим влияния и веществен материал с историческо и културно значение, който българи и италианци обменят в онези години. Наличието на тези контакти е причина произведенията на българските художници Николай Дюлгеров, Иван Христов, Никола Танев, Никола Петров, на братята Асен и Илия Пейкови и на скулптора Кирил Тодоров днес да са притежание на Националната галерия за модерно изкуство в Рим. Нейната постоянна експозиция е образец за съвременно отношение, разбиране и обективна оценка от страна на италианските историци на изкуството за появата и развитието на художествените и социални процеси в Италия от края на XIX и през целия XX век. В залите и оценени по достойнство, наред с образците на италианското изкуство, присъства картината „Сестри“ (1922) на Николай Дюлгеров (1901–1982) и скулптурата на Асен Пейков (1908–1973) „Портрет на Пупа Раймонди де Кончилис“ (1963). Следва да се отбележи, че двамата автори присъстват активно и са част от художествения живот и историята на италианското изкуство през XX век.

Николай Дюлгеров получава професионалното си образование във Виена в периода 1920–1922, а през 1923 г. е в Баухаус. През 1926 г. Дюлгеров заминава за Торино⁴, където се записва във Висшата школа по архитектура на Академия „Албертина“ и там се дипломира. По-късно е един от дейните участници във втората вълна на движението *италиански футуризм* наред с имената на Филя, Деперо, Прамполини, Ориани и др. В малка монография от 1977 г., наречена „Футуристът Дюлгеров“, Марцио Пинотини⁵ цитира Филя, който описва българския си колега като „смесица от варварска душа с латинска опитност“⁶, „който свободно си служи със силата на цвета, а творбите му стават по-топли и по-човечни“⁷. Всъщност Филя много точно е усетил „варварската“ душа на българина. В произведенията на Н. Дюлгеров от средата и втората половина на 20-те години, като например произведението „Духовно равновесие“, картините, наречени „Композиция“, ще видим, че колоритът им много напомня български фолклорни мотиви. А че художникът не е забравил и пази топли спомени за родината си, говорят рисунките за модели на кукли с национални носии и керамиката (в същата цветова хармония), които са част от архива на семейство Дюлгерови. Вероятно не е случайно, че през 1972 г. Националната галерия в Рим откупува от Енрико Санторели картината „Сестри“ (1922)⁸ на Н. Дюлгеров. Тя е едно от ранните произведения на художника, но както пише Пинотини, „е доказателство за вече завършената личност на Дюлгеров“. Произведението е изпълнено с маслени бои върху картон с размери 49,5x74 см. Представява смесица от цветно съзвучие, конструктивизъм и геометричен синтез. В нея отекват уроците от Баухаус, но личат точността и чувството за динамика, характерни и за по-късното живописно творчество на художника.

Другата значима фигура, която е част от културния и художествен живот на Италия през миналия век, е скулпторът Асен Пейков – ученик на Андрей Николов в България. През 1937 г. А. Пейков заминава за Рим, където

специализира в Академията за изкуства. В Италия художникът получава авторитет и известност като скулптор. Негови престижни произведения са част от облика на градовете Рим, Сиена, Бари, Болоня и др. Авторът е известен и със скулптурните портрети бюстове на италиански общественици и културни дейци. Портретът на Пупа Раймонди де Кончилис, който може да се види в залите на Националната галерия в Рим, е направен през 1963 г. от бронз. Повечето от портретите на Пейков са правени по поръчка и „неговите творби се харесват тъкмо заради своята ясна и силна пластическа изразителност, заради убедителната си портретност или заради стегнатия рисунък“ – пише Атанас Божков⁹. В случая изразителният образ на Пупа Раймонди носи точно това традиционно майсторство, което българският скулптор Асен Пейков запазва през целия си творчески път.

Освен споменатите две произведения, които са част от постоянната експозиция на галерията, в депата ѝ се пазят няколко живописни произведения и още една скулптура от български автори. Две живописни произведения на Илия Пейков (1911–1988), брат на Асен Пейков, фигурират сред притежанията на галерията. В картоната на художника е записано, че са дарени от госпожа Тонка Ганчева Пейкова през 1991 г. Едната картина носи наименованието „Сателити“, маслени бои върху платно. Другата работа се нарича „Нашествие“ и понастоящем се намира в Министерството на вътрешните работи на Италия. И двете творби са рисувани през 1966 г. и носят специфичната за живописиста на Илия Пейков енергия и експресивен колорит. Темата за космичното пространство владее въображението на художника през целия му творчески път и той го интерпретира многократно в работата си.

През 1911 г. България участва в голямата международна изложба в Рим по случай 50 години от обединението на Италия. Тази българска изява е коментирана подробно в статията на Андрей Протич „България на международната художествена изложба в Рим през 1911“¹⁰. В случая обаче ще цитирам впечатлението на италианската критика в лицето на Микеле де Бенедети, който оценява работата на Никола Петров (1881–1916) „Лъвов мост в София“ (1910) като „добра импресия“¹¹. В каталога на същата изложба и Виторио Пика¹² обръща внимание на картината на художника, за която пише: „В българската зала се забелязва изглед на „Лъвов мост в София“ от Никола Петров“¹³. Днес в инвентарните картони на галерията в Рим в графа „произход на произведението“ за картината „Лъвов мост в София“ е отбелязано, че е закупена от Комитета, организиран изложбата. Пак според същия картон от 4 юли 1923 г. картината се намира в Триполи, който по това време е италианска колония. За съжаление, след войните произведението на Никола Петров е в неизвестност, но продължава да е собственост на Националната галерия за модерно изкуство в Рим. През 1911 г. художникът рисува втори вариант на картината „Лъвов мост“, известна също и като „Шареният мост“¹⁴, собственост на Националната художествена галерия в София. Никола Петров се вълнува от градския пейзаж. С любов рисува не просто архитектурните забележителности на нова София, а пресъздава атмосферата на града и настроене-

нието на неговите хора. Художникът обича да обгръща в импресионистично мека светлина картините си, в резултат на което в наследство имаме лирични живописни произведения като „Църквата Света София“, „Зима в София“, „Площад Цар Освободител“, „Народният театър“ и др.

Друго име на български художник, което фигурира в инвентарните картони на галерията в Рим и се съхранява в отдел „Графика“, е това на Никола Танев (1890–1962). Майстор на пейзажната живопис, художникът завършва Парижката академия за декоративни изкуства през 1912 г. Организира свои самостоятелни изложби в редица европейски страни. От 28 януари до 19 февруари 1928 г. урежда голяма самостоятелна изложба в Рим, където показва 100 пейзажа от България. Изложбата има голям успех и почти всички картини са продадени. Две от живописните му маслени творби – „На пазара в Карлово“ и „Тетевенски мотив“ – са купени от Националната галерия за модерно изкуство в Рим. Подписани са с *Nic Taneff* и са датирани „1927“. Произведенията на Танев притежават характерните за автора искрящи, звънки багри и неповторима жизненост на четката. Фигурите, маркирани от умелите движения на ръката, са изразителни, усетени и преживени в атмосферата на пазара в Карлово. С уверени, широки мазки „художникът на светлината“¹⁵ пресъздава лирични пейзажни мотиви, вдъхновени от живописните подбалкански градчета на България.

Другото българско произведение, което откриваме в Галерията за модерно изкуство в Рим, е на Кирил Тодоров (1902–1986). Той завършва скулптура в Академията за изящни изкуства в Рим през 1924 г. Още като студент неговият талант е забелязан и критикът Пиетро Скарпа отбелязва, че това е „един опитен и деликатен ваятел на мрамора“¹⁶. Неговата работа „Майка ми“, мраморен бюст с надпис *Monka M.N.*, е откупена от Националната галерия в Рим през 1931 година. Кирил Тодоров е автор на редица паметници на културата в България, посветени на видни български възрожденци – Васил Априлов, Стефан Караджа и др. В Италия негово е монументалното произведение пред порта Пия в Рим и др. Освен с монументалната си скулптура във Вечния град, Кирил Тодоров е известен с поръчковите си портрети на известни италиански личности от 20-те и 30-те години на миналия век.

Последното произведение, което стана причина за това изследване, е от изложбата на младия художник Иван Христов (1900–1987) в Рим. Тя е наречена „Изгледи от стара България“. Провежда се от 20 декември 1930 до 3 януари 1931 г. и е организирана от “La Camerata degli Artisti”. Експозицията е уредена с помощта и под патронажа на генерал Иван Вълков, дипломат по това време в Италия. Каталогът и текстът към него са подготвени от Ремиллио Стринати, известен критик на изкуството, който с топлота пише за младия художник, разказвал с блеснали от вълнение очи за малкото градче Трявна, обект на неговата живопис. Изложбата е широко и възторжено отразена в италианската преса, която пише за „изгледите с архитектурни живописни образи“, за „интересния художник-поет, който се представя за първи път в Рим“. Откупени са редица произведения от частни лица, а днес

една от картините му – „Каменният мост“¹⁷ – се намира в Националната галерия в Рим. Според картоната на художника картината е приета от галерията през 1985 г., но точният ѝ произход и наименование на произведението са неизвестни. На гърба ѝ пише: „Dal Circolo Artistico per ordine di Capodanni“ („От Кръга на художниците по поръчка на Каподани“). Надписът не е коментиран, но много е вероятно картината да е била купена от „Circolo Artistico“ или подарена в онези години от самия Иван Христов. След големия си успех в Рим Иван Христов урежда изложби в Торино, Генуа, Милано, Бреша и други градове на Италия. За успеха на младия българин говорят многобройните статии в италианските ежедневници от тези градове, посветените на художника и неговата живопис, впечатлила толкова много критичната италианска публика.

Макар и малобройни, българските произведения, които са част от колекцията на Националната галерия за модерно изкуство в Рим, някои от които и в нейната постоянна експозиция, представят качествата и възможностите на модерната българска живопис от първата половина на миналия век. Настоящото изследване за пореден път показва активността и потвърждава желанието на българския художник да общува и да бъде естествена част от артистичния живот на Европа по това време. Той е художник с широк мироглед, с вкус към новото и модерното в развитието на изкуството. Живописата му, отличаваща се със собствен и оригинален дух, се приема с интерес от италианската общественост и културните институции и намира място в историята на европейското изкуство от ХХ век.

Бележки:

¹ Case e conventi della vecchia Bulgaria, Gazzetta del Popolo, 13 Marzo 1931, Torino.

² Архивът на Н. Дюлгеров беше изследван при пребиваването ми в Торино през 2007 г.

³ Проучването установи, че информацията не е точна и Националната галерия за модерно изкуство в Рим не е откупувала картина на Иван Христов от изложбата му през 1930 г. Картината, която днес се намира във фонда на галерията, е постъпила там през 1985 г.

⁴ За това как Дюлгеров попада в Италия и по-точно в Торино не можем да сме абсолютно сигурни. Според малката монография „Футуристът Дюлгеров“ от 1977 г. в текста (с. 15) на Марцио Пинотини, художникът почти случайно се озовава в Торино през 1926 г., привлечен от реклама „за най-модерния град в Италия“. В каталога на изложбата „Николай Дюлгеров. Множествената художествена идентичност“ Ирина Генова споменава на с. 5 в бележка под линия, че „според семейните разкази Н. Дюлгеров е насърчен за този избор от приятеля си Асен Тонев, който учи за строителен инженер в Политехниката в Торино“.

⁵ Марцио Пинотини – доцент по естетика в Университета в Торино.

⁶ Pinnottini, M. Diulgheroff futurista. Colages e polimetrici 1927/1977. Milano, 1977.

⁷ Пак там.

⁸ Репродуцирана от Енрико Криполти през 1962 г. в: Il Secondo futurismo: 5 pittori + 1 scultore, Torino 1923–1938; Torino, Fratelli Pozzo, 1962, p. 9.

⁹ Божков, А. Български приноси в европейската цивилизация. С., 2000, с. 415.

¹⁰ Протич, А. България на международната художествена изложба в Рим през 1911. – Съвременна мисъл, 1911, № 4, 227–232.

¹¹ De Benedetti, M. L'esposizione internazionale di Belle Arti in Roma nel 1911. Roma, Nuova

Antologia, pp. 54-56.

¹² Виторио Пика – специален комисар, отговарящ за чуждестранното изкуство на международната изложбата в Рим през 1911 г.

¹³ Pica, V. L'Arte mondiale a Roma nel 1911. Bergamo, Istituto italiano d'arti grafiche, 1911, fasc. VII/1912, XXIV – Artisti svizzeri, greci, armeni e balcanici, pp. CXLIV-CXLV.

¹⁴ Марински, Л. Българска живопис 1825–1970. Каталог. С., 1971.

¹⁵ Марински, Р. Никола Танев. С., 2000, с. 99.

¹⁶ Божков, А. Цит. съч., с. 362.

¹⁷ Произведението е репродуцирано единствено на корицата на каталога от изложбата на Иван Христов. Името ѝ не е отбелязано. В списъка на изложените картини под номер 10 фигурира картината „Каменият мост“, затова, с риск да не съм съвсем точна, ще използвам това наименование за улеснение.